

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Підручник

7-ме видання, перероблене й доповнене

За редакцією професорів
*Ю. В. Бауліна, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова,
Ю. А. Пономаренка, С. О. Харитонова*

Харків
«Право»
2026

Автори:

проф. **Ю. В. Баулін** – розд. I (у співавт. з проф. Ю. А. Пономаренком), розд. III, XIV; проф. **В. І. Борисов** – розд. II (у співавт. з проф. Ю. А. Пономаренком), розд. IX (§ 4, 5); доц. **О. О. Володіна** – розд. VII (§ 2); доц. **В. В. Гальцова** – розд. XII (§ 3, 5 у співавт. з проф. В. І. Тютюгіним); доц. **А. В. Горностай** – розд. X (§ 1–3, 5, 6); доц. **М. Є. Григор’єва** – розд. XV (§ 2–5 у співавт. з проф. Ю. А. Пономаренком); доц. **Ю. В. Гродецький** – розд. X (§ 7); проф. **Н. О. Гуторова** – розд. XIII (у співавт. з доц. Ю. Ю. Забугою і доц. Т. О. Михайліченко); проф. **Л. М. Демидова** – розд. VI; доц. **О. В. Євдокімова** – розд. XVI (у співавт. з проф. Ю. А. Пономаренком), розд. XVIII (§ 1, 4, 9–13, § 2, 3 у співавт. з проф. В. І. Тютюгіним), розд. XXI; доц. **Ю. Ю. Забуга** – розд. XIII (у співавт. з проф. Н. О. Гуторовою та доц. Т. О. Михайліченко); доц. **О. В. Зайцев** – розд. VIII (§ 1–3, 5, § 4 у співавт. з доц. А. С. Осадчою); доц. **В. А. Козак** – розд. IX (§ 1–3, 6, 7); канд. юрид. наук **Н. В. Маслак** – розд. X (§ 4); доц. **Т. О. Михайліченко** – розд. XIII (у співавт. з проф. Н. О. Гуторовою і доц. Ю. Ю. Забугою); проф. **Р. С. Орловський** – розд. XI; доц. **К. М. Оробець** – розд. XIX (§ 1 у співавт. з проф. В. І. Тютюгіним); доц. **А. С. Осадча** – розд. VIII (§ 4 у співавт. з доц. О. В. Зайцевим); проф. **Ю. А. Пономаренко** – розд. I (у співавт. з проф. Ю. В. Бауліним), розд. II (у співавт. з проф. В. І. Борисовим), розд. XV (§ 1, 6, § 2–5 у співавт. з доц. М. Є. Григор’євою), розд. XVI (у співавт. з доц. О. В. Євдокімовою), розд. XX; доц. **І. В. Самощенко** – розд. VII (§ 4, 5); проф. **В. І. Тютюгін** – розд. XII (§ 1, 2, 4 у співавт. з доц. Є. В. Шевченком, § 3, 5 у співавт. з доц. В. В. Гальцовою), розд. XVII, розд. XVIII (§ 2, 3 у співавт. з доц. О. В. Євдокімовою, § 5–8), розд. XIX (§ 1 у співавт. з доц. К. М. Оробцем, § 2); проф. **С. О. Харитонов** – розд. IV, розд. V (§ 1–3), розд. VII (§ 1, 3); доц. **О. В. Харитонova** – розд. V (§ 4); доц. **Є. В. Шевченко** – розд. XII (§ 1, 2, 4 у співавт. з проф. В. І. Тютюгіним)

Рецензенти:

О. О. Житний – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна);
В. А. Мисливий – доктор юридичних наук, професор (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»);
А. А. Музика – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України (Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України)

Рекомендовано до друку вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 7 від 27 січня 2026 р.)

Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / К84 [В. І. Тютюгін, В. І. Борисов, Ю. А. Пономаренко та ін.] ; за ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова, Ю. А. Пономаренка, С. О. Харитонova ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 7-ме вид., перероб. й допов. – Харків : Право, 2026. – 672 с.

ISBN 978-617-8617-74-5

У підручнику на підставі Кримінального кодексу України 2001 р., досягнень науки кримінального права та з урахуванням судової практики висвітлюються основні питання Загальної частини кримінального права України. У сьомому виданні підручника враховано зміни й доповнення до Кримінального кодексу України, які відбулися за період із 2001 р. до 31 грудня 2025 р., положення інших нормативно-правових актів, а також рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, постанови та правові висновки Верховного Суду України.

Для студентів, аспірантів та викладачів вищих юридичних навчальних закладів, а також наукових і практичних працівників.

УДК 343.2(477)(075)

- © Колектив авторів, 2001
- © Колектив авторів, 2005, 2007, переробка, доповнення
- © Баулін Ю. В., Тютюгін В. І., Борисов В. І. та ін., переробка, доповнення, 2010, 2015
- © Тацій В. Я., Тютюгін В. І., Борисов В. І. та ін., переробка, доповнення, 2020
- © Тютюгін В. І., Борисов В. І., Пономаренко Ю. А. та ін., переробка, доповнення, 2026
- © Видавництво «Юрінком Інтер», 2001
- © Видавництво «Право», 2001
- © ТОВ «Видавничий дім «Право», 2026

Зміст

Перелік використаних скорочень	10
Розділ I КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА	13
§ 1. Поняття кримінального права	13
§ 2. Джерела кримінального права	18
§ 3. Метод кримінального права	23
§ 4. Предмет кримінального права	25
§ 5. Система кримінального права.....	30
§ 6. Кримінальне право в системі національного права України	35
§ 7. Принципи кримінального права	41
§ 8. Функції кримінального права.....	48
Рекомендована література	52
Розділ II ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	54
§ 1. Поняття закону про кримінальну відповідальність	54
§ 2. Структура Кримінального кодексу України.....	60
§ 3. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність	67
§ 4. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі	73
§ 5. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі	82
Рекомендована література	91
Розділ III Кримінальна відповідальність	93
§ 1. Поняття та види кримінальної відповідальності, кримінально-правові відносини, форми реалізації кримінальної відповідальності	93
§ 2. Підстава кримінальної відповідальності	99
Рекомендована література	102
Розділ IV КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	103
§ 1. Поняття кримінального правопорушення та його ознаки	103
§ 2. Види кримінальних правопорушень	122
§ 3. Малозначність діяння	126
§ 4. Відмежування кримінальних правопорушень від інших видів правопорушень.....	129
Рекомендована література.....	132
Розділ V СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	134
§ 1. Поняття і значення складу кримінального правопорушення	134

§ 2. Елементи й ознаки складу кримінального правопорушення	139
§ 3. Види складів кримінальних правопорушень	140
§ 4. Функції складу кримінального правопорушення	143
Рекомендована література	145
Розділ VI ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	146
§ 1. Поняття об'єкта кримінального правопорушення	146
§ 2. Види об'єктів кримінальних правопорушень	152
§ 3. Предмет кримінального правопорушення	157
Рекомендована література	162
Розділ VII ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	163
§ 1. Поняття та значення об'єктивної сторони кримінального правопорушення	163
§ 2. Суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність)	166
§ 3. Суспільно небезпечні наслідки: поняття, види, значення ...	177
§ 4. Причинний зв'язок між діянням (дією чи бездіяльністю) та суспільно небезпечними наслідками	184
§ 5. Місце, час, обстановка, спосіб та засоби вчинення кримінального правопорушення	190
Рекомендована література	194
Розділ VIII СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ...	195
§ 1. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення	195
§ 2. Неосудність та її критерії	199
§ 3. Обмежена осудність	203
§ 4. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення	205
§ 5. Відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені у стані сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції	206
Рекомендована література	209
Розділ IX СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	210
§ 1. Поняття та значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення	210
§ 2. Поняття та значення вини	213
§ 3. Умисел та його види	215
§ 4. Необережність та її види	222
§ 5. Змішана форма вини	230

§ 6. Мотив і мета кримінального правопорушення.....	234
§ 7. Помилка та її вплив на форму вини і кримінальну відповідальність	237
Рекомендована література	247
Розділ X СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	249
§ 1. Поняття та види стадій кримінального правопорушення	249
§ 2. Закінчене кримінальне правопорушення та його види	251
§ 3. Незакінчене кримінальне правопорушення та його види	253
§ 4. Готування до кримінального правопорушення	255
§ 5. Замах на кримінальне правопорушення та його види	259
§ 6. Кримінальна відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення.....	264
§ 7. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні.....	266
Рекомендована література	273
Розділ XI СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ	274
§ 1. Поняття співучасті, її ознаки та значення	274
§ 2. Види співучасників	283
§ 3. Форми співучасті.....	297
§ 4. Кримінальна відповідальність співучасників.....	304
§ 5. Причетність до кримінального правопорушення та її види	316
Рекомендована література	320
Розділ XII МНОЖИННІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	321
§ 1. Поняття множинності кримінальних правопорушень, її соціальна та кримінально-правова характеристика.....	321
§ 2. Одиначне кримінальне правопорушення як складовий елемент множинності кримінальних правопорушень: поняття та види.....	325
§ 3. Повторність кримінальних правопорушень: поняття та види	332
§ 4. Сукупність кримінальних правопорушень: поняття та види.....	337
§ 5. Рецидив кримінальних правопорушень: поняття та види.....	343
Рекомендована література	347

Розділ XIII КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ	348
§ 1. Поняття кримінально-правової кваліфікації, її ознаки та значення	348
§ 2. Види кримінально-правової кваліфікації	352
§ 3. Кваліфікація кримінальних правопорушень при конкуренції та колізії кримінально-правових норм	361
Рекомендована література	365
Розділ XIV ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	366
§ 1. Поняття та види обставин, що виключають кримінальну відповідальність	366
§ 2. Поняття, види, структура та механізм правового регулювання обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння	368
§ 3. Необхідна оборона	380
§ 4. Затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення	391
§ 5. Крайня необхідність	398
§ 6. Діяння, пов'язане з ризиком (виправданий ризик)	406
§ 7. Виконання наказу або розпорядження	410
§ 8. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації	415
§ 9. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України	418
Рекомендована література	425
Розділ XV ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	426
§ 1. Поняття, класифікація та загальна характеристика видів звільнення від кримінальної відповідальності	426
§ 2. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям	435
§ 3. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим	439
§ 4. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки	443
§ 5. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки	445
§ 6. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності	448
Рекомендована література	455

Розділ XVI ПОКАРАННЯ	457
§ 1. Поняття покарання.....	457
§ 2. Мета покарання.....	463
§ 3. Система покарань.....	470
§ 4. Класифікації видів покарань.....	475
§ 5. Основні види покарань.....	483
§ 6. Додаткові види покарань.....	498
§ 7. Види покарань, що можуть застосовуватися як основні і як додаткові.....	506
Рекомендована література.....	515
Розділ XVII ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ	516
§ 1. Загальні засади призначення покарання.....	516
§ 2. Обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання.....	523
§ 3. Призначення покарання за наявності зазначених у ст. 69 ¹ КК обставин, що його пом'якшують.....	528
§ 4. Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті.....	532
§ 5. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.....	539
§ 6. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у випадках укладання угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних або пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушеннях....	545
§ 7. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень.....	548
§ 8. Призначення покарання за сукупністю вироків.....	556
Рекомендована література.....	562
Розділ XVIII ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ	563
§ 1. Звільнення від покарання: поняття та види.....	563
§ 2. Звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності.....	570
§ 3. Звільнення від відбування покарання з випробуванням.....	571
§ 4. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років.....	580
§ 5. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.....	583

§ 6. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання	587
§ 7. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби	591
§ 8. Заміна покарання або його невідбутої частини більш м'яким	595
§ 9. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років	600
§ 10. Звільнення від відбування покарання за хворобою	603
§ 11. Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого	606
§ 12. Звільнення від покарання на підставі закону про амністію	608
§ 13. Звільнення від покарання на підставі акта про помилування	612
Рекомендована література	618
Розділ XIX СУДИМІСТЬ	619
§ 1. Поняття, ознаки та правові наслідки судимості	619
§ 2. Погашення та зняття судимості	622
Рекомендована література	628
Розділ XX ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ	629
§ 1. Поняття та види інших заходів кримінально-правового характеру	629
§ 2. Обмежувальні заходи	631
§ 3. Примусові заходи медичного характеру	635
§ 4. Примусове лікування	638
§ 5. Спеціальна конфіскація	639
§ 6. Примусові заходи виховного характеру	641
§ 7. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб	644
Рекомендована література	660
Розділ XXI ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ	661
§ 1. Загальна характеристика особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх	661

§ 2. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності	662
§ 3. Види покарань, які застосовуються до неповнолітніх, та особливості їх призначення	665
§ 4. Особливості звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування	667
§ 5. Особливості погашення та зняття судимості щодо неповнолітніх	670
Рекомендована література	671

Навчальне видання

Тютюгін Володимир Ілліч,
Борисов Вячеслав Іванович,
Пономаренко Юрій Анатолійович та ін.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Підручник

7-ме видання, перероблене й доповнене

Видається в авторській редакції

Коректори: *О. І. Новохацька, М. О. Козак*

Редактор списків рекомендованої літератури *П. О. Білоус*

Підписано до друку 04.03.2026. Формат 60×90/16.

Ум. друк. арк. 42. Обл.-вид. арк. 37. Тираж 500 пр. Зам. № 495

ТОВ «Видавничий дім «Право»,

вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна

Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна

Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84

Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,

вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна

Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017